

Posudek na disertační práci „Alternativní paradigma dneška: pokorný antropocentrismus, znovuzakouzlení světa a přijetí závazku vůči životu“

Autorka: Zdenka Sokolíčková

Oponent: PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

Ambiciózní práci Zdenky Sokolíčkové nelze jednoduše charakterizovat. V pěti kapitolách, každá s přehledně členěnými podkapitolami a ve výstižném závěru, na 181 stranách textu a v bohatém přehledu literatury, celkem tedy na 191 straně, se dotýká širokého spektra moderní kulturologie spojené s řešením otázek ekologické etiky.

Pokud by měl oponent přesto nějaké výstižné charakteristiky zvolit, určitě by se nevyhnul termínům transdisciplinární práce, ekologická etika, filozofie, environmentalismus, kulturní ekologie a perspektivy kulturologie. K poslednímu mohu jen dodat, že kromě notoricky známých výtek eklekticismu, nevyhraněnosti, nepůvodnosti metod kulturologie jsem velmi rád že autorka uvádí v kontextu ekologické etiky také jednu velkou přednost kulturologie či kulturních studií obecně: odvahu vyrovnat se s proměnou stávajícího modernistického paradigmatu v paradigma ekologické a environmentální. Pro pořádek věci tyto dva termíny odlišuji, i když v holistickém a neantropocentrickém pohledu na ekologii se rozdíl zdánlivě ztrácí.

Celá práce je zasvěcena hledání a zdůvodnění alternativního paradigmatu dneška, které má výrazně ekologický charakter „Alternativní paradigma dneška, za jehož možné pilíře mohou být považovány principy pojmenované jako pokorný antropocentrismus, znovuzakouzlení světa a přijetí závazku vůči životu, má svůj zárodek v důležité součásti lidské přirozenosti – odporu k nihilismu a potřebě lépe žít.“ Str. 38.

Práce se proplétá třemi pilíři, jak je také jasně uvedeno v názvu: pokorným antropocentrismem, znovuzakouzlením světa a přijetím závazku vůči životu. Proplétáním mám na mysli výběr autorit, diskurs z hlediska antropocentrické a neantropocentrické etiky v pilíři prvním, Weberovským pojetím odkouzlení světa průmyslové revoluce a diskutabilním z hlediska racionální vědy a racionálního kladení otázek filozofie znovuzakouzlením světa Morrisem Bermanem a konečně preskriptivní závazek vůči životu Alberta Schweitzera a Hanse Jonase a vlastní interpretaci, která se již neopírá o křesťanské pojetí, ale o pojetí více či méně holistické. Tím nejsou zdaleka vyčerpány všechny inspirační zdroje, v bohatých odkazech jsou uvedeni související autoři, a s každým z nich se autorka vypořádává. Zvláštní místo mezi nimi zaujímá Morris Berman. Autorka jej kriticky uvádí na českou kulturologickou scénu, pečlivě připomíná a má se na pozoru před alchymisticky pojatou syntézou znovuzakouzlení světa, přesto si neodpustím poznámku, že bez jistého obdivu k Bermanovi by znovuzakouzlení světa zůstalo v deskriptivní nezáživně akademické rovině.

Také práce s italskou literaturou je obohacením (Umberto Galimberti). Kromě samozřejmých požadavků na světovou anglickou odbornou literaturu, uvádí Zdenka Sokolíčková v originále prameny německé a novou literaturu, např. Barbara Ehrenreichová, ale i poměrně nové autory překládané do češtiny jako je slovinský filozof Slavoj Žižek. Objeví pro kulturologickou interpretaci ekologické etiky jsou básníci Egon Bondy a Jáchym Topol. To vše svědčí o schopnostech autorky vyrovnat se s odkazem euro-amerického myšlenkového dědictví nikoli formou sekundárních, ale primárních zdrojů.

Oponent měl zpočátku obavy z kompilačního charakteru práce, z malé odvahy autorky se pustit do tématu nově, svým způsobem radikálně, sice s přihlédnutím k autoritám (jak sama autorka publikující na dané téma označuje), ale také po svém. Další potenciální potíží je interdisciplinární charakter práce. Interdisciplinarita není výhodou ve smyslu uhýbání od tématu k jiným disciplínám, ale potivě pojato je to vlastně metoda, jak s vědomím složitosti a skromnosti přistoupit k tématu a zůstat přitom v reálném přesvědčení, že jedna disciplína nemůže dát návod na řešení tématu vztahování se západního člověka ke světu. Třetím potenciálním úskalím se mohl stát teoretický charakter práce. Vzhledem k tomu, že sociokulturní koncepce jsou promyšleny a odvozeny z reálného života, stejně jako řada sociologických paradigmat, nebezpečí spočívá v tom, že půjde o obrácený proces, kdy dokazujeme, že tyto koncepce vysvětlují některé jevy v lidské společnosti. To je sice pravdivé tvrzení, ale jeho relevance v teoretické podobě je jen opakováním známého. S uspokojením konstatuji, že všechny tři potenciální potíže jsou v disertační práci elegantně vyřešeny.

Na počátku tématu stojí pět tezí, které se pokusím shrnout takto:

1. Globální ekologická není výrazem dějinné nutnosti.
2. Ne-antropocentrické environmentalistické myšlení je postaveno na chybném předpokladu, že člověk může vystoupit ze své vlastní podstaty. Antropocentrismus je třeba nově definovat tak, aby v sobě zahrnoval rozměry privilegovanosti i pokory.
3. Vícerozměrnost člověka je odrazem vícerozměrnosti světa. Odkouzlení světa je iluzí, která je vyvolána změnou vnímání, nikoliv změnou reality tohoto světa.
4. Neobvyklé postavení člověka ve světě s sebou přináší neobvyklé výhody i závazky.
5. Je potřeba formulovat takové alternativní paradigma dneška, které nebude odtrženo od konkrétních možností realizace.

Mám k práci a tématu následující otázky a připomínky:

- Má kulturologie charakter multi-paradigmativní vědy jak je to dnes široce přijímáno v sociologii?
- Deep ecology - hluboká nebo hlubinná ekologie v českém jazykovém a myšlenkovém prostředí je bližší původnímu Naessově pojetí?
- Nemohu souhlasit s paušálním tvrzením na str. 59, že práce Lovelocka a Capry jsou odmítány ve vědeckých kruzích. Způsobily těžký otřes západní vědy, přesvědčené o

neomylnosti že svět je stále jen předmět, a jsou odmítány právě těmito ortodoxními nositeli paradigmatu, ostatně jejich práce v Nature a Science hovoří z vědeckého hlediska za vše.

- Co poněkud z mého hlediska brzdí nadšené sledování nového paradigmatu pro potenciální další čtenáře, je *obtížný jazyk práce*. Tuším, že je nesen obtížností tématu a snahou o racionální zdůvodnění a vědecký charakter, přesto jej považuji místy za překážku lepšího porozumění.

Dovoluji si *nabídnout k neantropocentrické etice jednu paralelu*: Autorka rozebírá Arneho Naesse, jeho ekofie je na individuálním rozhodnutí založený světový názor, život je brán jako jeden celek, sounáležitost prospívající životu jako celku. Tuto myšlenku, z úplně jiného argumentačního pole, najdeme v teorii Gaia. Nikoli od jejích přeřikávačů, ale u samotného Jamese Lovelocka. Gaia není samozřejmě myslící bytost nadaná vůlí, rozumem atd., ale jedinečný mechanismus, schopný na základě zpětných vazeb vytvářet optimální podmínky pro udržování a rozvoj života na Zemi. Podle mého názoru se zde propojuje tušení individua o řádu přírodního světa v ekofii s argumenty tvrdých věd o globálních samoregulačních schopnostech planety Země.

Otázka citací a původnosti: práce je dobrým příkladem, že nelze paušalizovat, kolik přímých citací smí být použito. Z tohoto hlediska ji považuji za vyváženou, zvláště když uvádí diskurs nových nebo opomíjených autorů. Velmi oceňuji přehledné tabulky na konci jednotlivých pilířů.

Přes uvedené dílčí připomínky a náměty konstatuji, že *práce je velice zdařilým pokusem o syntézu, integraci, řád a v neposlední řadě je to práce o naději, kterou může a dokonce musí humanitní vědy - zde reprezentované kulturologií - přinášet*.

Závěr:

Disertační práce Zdenky Sokolíčkové „Alternativní paradigma dneška: pokorný antropocentrismus, znovuzakouzlení světa a přijetí závazku vůči životu“ splňuje kritéria standardně kladená na tento typ prací, je velice zdařilým interdisciplinárním, ambiciózním pokusem o syntézu a artikulaci nového paradigmatu vztahu člověka a přírody v euro-americkém kontextu filosofie a kulturologie. Rád proto práci doporučuji k obhajobě.

PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

V Českých Budějovicích 3. 8. 2010

FFUK Praha

EF JČU České Budějovice